

BASLAWISH KLASTA MATEMATIKANÍ OQÍTÍW METODIKALARÍ.**Rambergenova Jumagul Baxtiyarovna**

Kegeyli rayonlıq MSH hám MBB ne qaraslı 9-sanlı ayırım pánler tereńlestirilip oqıtılatuǵın klasları bar ulıwma orta bilim beriw mektebi matematika pání muǵallımı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14909891>

Annotaciya. *Bul maqalada matematika pání onıń maqseti hám wazıypaları, baslawish klassta matematika pániniń oqıtılıw metodikası haqqında maǵlıwmatlar berilgen.*

Tayanış túsinikler: *matematika, metodika, algoritim, baslawish bilim, evristika, geometriya, sáwbet, awızsha, kórgizbeli metodlar*

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. *В данной статье представлена информация о математике, ее целях и задачах, а также о методике преподавания математики в начальной школе.*

Ключевые слова: *математика, методика, алгоритм, начальное образование, эвристика, геометрия, беседа, устные, наглядные методы.*

METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOL

Abstract. *This article provides information on mathematics, its goals and objectives, and the methodology of teaching mathematics in primary school.*

Keywords: *mathematics, methodology, algorithm, primary education, heuristics, geometry, conversation, oral, visual methods.*

Matematika pání insannıń intellektin, dıqqatın rawajlandıradı, gózlengen maqsetke erisiw ushın isenim hám erkin tárbiyalaydı, algoritmlık tártip-intizamlılıqtı támiyinleydi hám pikirlewdi keńeytedi. Matematika álemdi biliwdıń tiykırı bolıp, átiraptaǵı waqıya hám hádiyselerdiń ózine tán nızamlılıqların ashıp beriw, óndiris, ilim-texnika hám texnologıyanıń rawajlanıwında úlken áhmiyetke iye. Baslawish bilim beriwdiń Matematika pání oqıw baǵdarlaması oqıwshılarda kompetenciyalardı qalıplestiriwge baǵdarlangan Mámleketlik bilimlendiriw standartı talaplarınan kelip shıqqan halda dúzildi.

Baslawish bilim beriwde matematika pánin oqıtıwdıń tiykarǵı maqseti: oqıwshılarda kúndelikli iskerlikte qollanıw, pánlerdi úyreniw hám bilim alıwdı dawam ettiriw ushın zárúr bolǵan matematikalıq bilim hám kónlikpeler sistemasın qalıplestiriw hám rawajlandırıw;

tez rawajlanıp atırǵan jámiyette tabıslı jumıs alıp bara alatuǵın, anıq hám anıq, sin kózqarastan hám logikalıq pikirley alatuǵın shaxstı qalıplestiriw;

milliy, ruwxıy hám mádeniy miyrastı qádirlaw, tábiyiy-materiallıq resurslardan aqlıǵa muwapıq paydalanıw hám qásterlep saqlaw, matematikalıq mádeniyattı ulıwma insanıylıq mádeniyattıń quram bólegi sıpatında tárbiyalawdan ibarat.

Baslawısh bilim beriwde matematika pánin oqıtıwdıń tiykarǵı wazıypaları: oqıwshılar tárepinen matematikalıq túsınıklar, qásiyetler, formalar, usıllar hám algoritmler haqqındaǵı bilim, kónlikpelerdi iyelewdi támiyinlew;

insannıń jetilisiwi hám jámiyetniń rawajlanıwında matematikanıń áhmiyetin ańlaw, sociallıq-ekonomikalıq qatnasıqlar, kúndelikli turmısta matematikalıq bilim hám kónlikpelerdi tabıslı qollanıwǵa úyretiw;

oqıwshılardıń individual qásiyetlerin rawajlandırǵan halda, óz betinshe bilim alıw kónlikpelerin qalıplestiriw;

pánler integraciyasın esapqa alǵan halda oqıwshılarda, milliy hám ulıwma insanıylıq qádiriyatlardı, kreativlikti qalıplestiriw hám de sanalı túrde kásip tańlawǵa bagdarlawdan ibarat (1.12).

Oqıtıw metodları oqıtıwshı hám oqıwshılardıń birgeliktegi iskerliginen ibarat process esaplanadı. Usıǵan baylanıslı oqıtıw metodları da úsh úlken toparǵa bólinedi, oqıw-biliw iskerligin shólkemlestiriw metodları: oqıw-biliw iskerligin xoshametlew metodları: oqıw-biliw iskerliginiń nátiyjeliligin qadaǵalaw (kontrol) etiw metodları.

Oqıw-biliw iskerligin shólkemlestiriw metodların birneshe toparlarǵa bólip klassifikaciyalaw múmkin. I. Oqıwshılar bilim alatuǵın derekler boyınsha, awızeki, kórgizbeli hám ámeliy metod (túsindiriw, sáwbet, gúrriń, kitap penen islew hám t.b.);

kórgizbeli metodlar (qorshaǵan átiraptaǵı predmet hám hádiyselerdi baqlaw);

II. Oqıwshı pikiriniń baǵdarı boyınsha; indukciya, dedukciya hám analogiya;

III. Pedagogikalıq tásir oqıwshılardıń oqıwda gárezsizlik dárejesi boyınsha muǵallım basshılıǵında orınlanatuǵın oqıw jumısı metodi;
oqıwshılardıń óz betinshe jumısları metodi.

IV. Oqıwshılardıń óz betinshe belsendilik dárejesi boyınsha: túsindirme-illyustraciyalıq metod;

reproduktiv metod; bilimlerdi mashqalalı bayan etiw metodi;

1. Awızeki metodlar. Bunda qısqa múddet ishinde kólemi boyınsha eń kóp informaciya beriw, oqıwshılar aldına mashqalalar qoyıw, olardı sheshiw jolların kórsetiw imkaniyatın beredi.

a) Túsindiriw. Bilimlerdi túsindiriw metodınıń mánisi sonda, bunda muǵallım materialdı bayanlaydı, oqıwshılar bolsa onı tayar halda qabıl etedi. Material bayanı bolsa puqta, anıq, túsiniqli, qısqa bolıwı kerek(2.37).

Baslawısh matematika kursınıń bir qatar máselelerin qarawda bilimlerdiń izbe-iz bayanı zárúr. Máselen, Kóp tańbalı sandı 1 tańbalı sanǵa jazba bóliw algoritmi (656:4; 1896: 6). Kóp tańbalı sandı 1 tańbalı sanǵa jazba bóliw algoritmin ózlestiriw ushın izbe-iz bayanlaw zárúr. 1 yamasa 0 ge kóbeytiw jaǵdayları.

Balalarda bul ámel haqqında qalıplesip qalğan bilimler 1 yamasa 0 ge kóbeytiw jaǵdayın túsindiriwge járdem bermey, kerisinshe, olarǵa bilimlerdi tayar halda jetkeriw kerek(3.52).

b) Sáwbet Bul eń kóp tarqalğan jetekshi oqıtıw metodlarınan biri bolıp, sabaqtın túrli basqıshlarında, hár qıylı oqıw maqsetlerinde qollanılıwı múmkin. Sáwbet oqıtıwdıń soraw-juwap usılı bolıp, bunda oqıtıwshı oqıwshılardıń bilimlerin ózlestiriwleri hám ámeliy tájiriybelerine súyengen halda arnawlı toplanǵan sorawlar sisteması hám oǵan beriletuǵın juwaplar jolı menen oqıwshılardı qoyılǵan bilimlendiriw hám tárbiyalıq máselelerin sheshiwge alıp keledi.

Oqıtıwda sáwbettiń 2 túrinen, yaǵnıy katexizikalıq hám evristikalıq sáwbetten paydalanıladı. Katexizikalıq sáwbet sonday sorawlar sisteması tiykarında dúziledi, bul aldın ózlestirilgen bilimler, anıqlamalardı ápiwayı qayta eslewdi talap etedi. Bul sáwbetler tiykarınan bilimlerdi tekseriw hám bahalawda, jańa materialdı bekkemlew hám tákirarlawda paydalanıladı.

Evristikalıq sáwbet- (grekshe) tabaman, ashaman degen mánisti bildirip, oqıtıwdıń sonday soraw-juwap forması, bunda oqıtıwshı oqıwshılardı tayar bilimlerin bermeydi, al qoyılǵan sorawlar arqalı olardıń ózlerin aldın ózlestirgen bilimleri tiykarında, baqlawları jeke turmıslıq tájiriybeleri tiykarında jańa túsiniqlerge, juwmaq hám qaǵıydalarǵa alıp keledi.

v) Gúrriń. Oqıtıwshınıń bilimlerin túsindiriw gúrriń formasında ámelge asırılıwı múmkin.

Bunnan tiykarınan matematika tariyxınıń rawajlanıwları ólshew sistemalarınń rawajlanıwı haqqında tariyxıy maǵlıwmatlardı beriw ushın paydalanıladı. g) Oqıwshılardıń kitap penen islesiwı, -awızeki oqıtıw metodlarınń kórinislerinen biri. Kitap áhmiyetli bilim dereklerinen biri.

Oqıw procesiniń barlıq basqıshlarında sabaqlıq hám kitap penen islew ámelge asırıladı.

Sabaqlıqlarda hár qıylı shınıǵıwlardan aldın berilgen kórsetpelerdi oqıwǵa úlken itibar beriw kerek. Ásirese, bul algoritmlık xarakterdegi konkret kórsetpelerden paydalanıwda áhmiyetli, bunday kórsetpeler 3- klass sabaqlıǵında jazba esaplaw usılların qarawda berilgen.

Bunday jumstıń juwmaǵı súwret, sızılma awızeki ańlatpalar matematikalıq jazıwlar járdeminde jana bilimlerdi óz betinshe iyelew ushın sabaqlıq ashıp beretuǵın barlıq imkaniyatlardan paydalanıwdan ibarat bolıwı kerek.

2. Kórgizbeli metodlar. Oqıtıwdıń kórgizbeli metodları oqıwshılardı baqlawlar tiykarında bilim alıw imkaniyatın beredi. Oqıtıwdıń kórgizbeli metodların oqıtıwdıń awızeki metodlarınan ajratıp bolmaydı. Kórsetpe qollanbalardı demonstraciyalawdı bárqulla muǵallimniń hám oqıwshılardıń túsiniqleri menen birge alıp baradı. L.V.Zankov izertlewlerinde kórsetpe qurallarınan paydalanıwdıń 4 tiykarǵı forması anıqlanǵan. 1) Oqıtıwshı sóz járdeminde oqıwshılardıń baqlawların basqaradı; 2) Awızsha túsindiriwler obyektke kórinbeytuǵın tárepleri haqqında maǵlıwmat beredi. 3. Kórsetpeli qollanbalar oqıwshılardıń awızeki túsindiriwlerin

tastıyqlawshı illyustraciya bolıp xızmet etedi. 4. Oqıtıwshı oqıwshılardıń baqlawların ulıwmalastırıp, ulıwma juwmaq shıǵaradı.

3. Ámeliy metodlar. Mamanlıq hám kónlikpelerdi qalıplestiriw hám jetilistiriw procesi menen baylanıslı bolǵan metodlar oqıtıwdıń ámeliy metodları esaplanadı. Bunday metodlarǵa jazba hám awızeki shınıǵıwlar, ámeliy hám laboratoriya jumısları, óz betinshe jumıslardıń ayırımları kiredi. Shama hám olardıń ólsheniwi menen tanıstırıwda ámeliy hám laboratoriyalıq jumıslardan tolıq paydalanıladı. Geometriyalıq materialdı úyreniwde keńnen qollanıladı. Ámeliy hám laboratoriyalıq jumıslardı ótkeriw oqıwshılardıń bilim, tájiriybe hám kónlikpelerin aktiv iyelewine imkaniyat beredi, óz betinshe pikir hám juwmaqlar shıǵarıwǵa baylanıslı elementar izertlew kónlikpelerin rawajlandıradı, oqıwshılardıń oy-pikirin bayıtadı(4.60).

Indukciya metodı biliwdıń sonday jolı, bunda oqıwshınıń pikiri birlikten uluwmaǵa, jeke juwmaqlardan uluwma juwmaqqa baradı.

Bizge belgili, oqıtıw procesinde bilim beriw hám iyelewdiń tiykarǵı qurallarınan biri awızeki yamasa jazba sóz bolıp esaplanadı. Usı múnásibet penen bilimlerdi iyelew deregi sipatında sózden paydalanıw menen baylanıslı oqıtıw usılları sóz benen jetkeriletuǵın (oqıtıwshınıń gúrrińi, radio esittiriw, magnitofon jazıwı, kitap yamasa basqa baspa material menen islew) usıllar dep ataladı. Kishi jastaǵı mektep oqıwshılarna matematika oqıtıwda kórgizbeli usıllardan paydalanıladı, bunda bilimler deregi átiraptaǵı buyımlar yaki olardıń súwretleri, modelleri boladı.

Oqıw-biliw iskerligin xoshametlew metodları. Xoshametlew hám támiynattı tiykarlaw metodları qatarına biliw xarakterindegi oyunlar oqıwǵa tabıslı jaǵdaylar jaratıw, sıyıqlaw metodi hám basqa metodlardı kirgiziw múmkin. Oqıw-biliw iskerligin xoshametlew hám oqıw predmetine qızıǵıwshılıq oyatıwdıń nátiyjeli usıllarınan biri bolǵan oyındı ayrıqsha ajratıw kerek.

Olar baslangish matematika oqıtıwda tiykarınan úyretiwshı yaki didaktikalıq oyunlar dep atalıwshı oynlarga bólinedi. Bunda oyunlar tiykarında balanıń máseleni sheshiwge baǵdarlangan biliw xarakterindegi mazmun aqılıy hám erkin kúshi oynınıń barısın anıqlawshı háreket hám qaǵıydalar jetedi.

Didaktikalıq oynlarda pikirlewdiń tiykarǵı procesleri analiz, salıstırıw, juwmaq shıǵarıw rawajlandırıladı. Baslangish matematikadan balalardıń muǵdarlıq keńisliklik kóz-qarasların rawajlandırıwshı kóp sanlı oyunlar jaratılǵan. Bul oyunlar jaqsı belgili; "Arifmetikalıq loto," "Sheńberli mısallar," "Teksheler," "Tiri sanlar," "Dúkan" hám basqalar. Didaktikalıq oynlardı ótkeriw metodikası oqıwshılardan úlken pedagogikalıq sheberlikti talap etedi. Jana didaktikalıq oyun menen tanıstırıw puqta oylangan boqıwı kerek.

Baslawish bilim beriw procesinde didaktikalıq oynlardan paydalanıw máselesi ele de islengen, biraq onda oqıw procesinde balalardıń oylawı hám kóz-qarasların aktivlestiriwdiń úlken rezervleri bar(5.39).

Metodlardıń úshinshi toparı - bul oqıw-biliw jumıslarınıń nátiyjeliligin baqlaw. Baqlaw hám ózin-ózi baqlaw metodları toparına awızeki jazba, laboratoriyalıq individual hám frontal-tematikalıq baqlaw metodları hám basqalar kiredi. Oqıtıw metodların tańlawda tiykarǵı orın oqıw procesindegi túsinikler sistemasına berildi, bwl túsinikler sistemasınıń mánisin olardıń ayırıqsha táreplerin yamasa belgilerin ashıw baǵdarı birin-biri tolıqtırǵan halda gá ol metod, gá bul metod qollanıladı. Metodlardı tanıstırıwda materiallıq bazanıń bar ekenligi, yaǵnıy bólme úskeneleri oqıtıw qurallarınıń bar ekenligi de rol oynaydı.

Juwmaqlap aytqanda, metod tańlawdan aldın sabaqtıń oqıw-tárbiyalıq maqsetlerin anıqlap alıw, oqıw materialı mazmunın konkretlestirip aliw, onda tiykarǵıların ajratıp biliw, oni logikalıq jaqtan juwmaqlangan elementlerge ajratıw kerek.

REFERENCES

1. L.Sh.Levenberg, M.G'.Ahmedjanov, A.Nurmatov "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Toshkent "O'qituvchi", 1985.
2. N.U.Bikbayeva, F.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Toshkent. O'qituvchi 1996 yil.
3. Saidova, Gavhar Ergashovna "Matematika o'qitish metodikasi" [matn] / darslik. "BUXORO DETERMINANT" MCHJning Kamolot nashriyoti 2022. 224 b.
4. Axmedov M va boshqalar. To'rtinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. "O'qituvchi" 2005 yil
5. Axmedov M .Abduraxmonova N.Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi metodik qo'llanma.)Toshkent. "Turon iqbol" 2008 yil.,